

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΟΥΣ ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Μέρος 1^ο

Αγγειογραφία
και Ζωγραφική
της Γεωμετρικής
περιόδου (1100-
700 π.Χ.)

Γεωμετρική εποχή 1100-700 π.Χ.

- ▣ Στα τέλη του 11^{ου} αι. π.Χ. δύει ο μυκηναϊκός πολιτισμός. Τα λαμπρά ανάκτορα, τα κυκλώπεια τείχη, η γραφή, η πολυτέλεια αποτελούν πια παρελθόν. Οι δομές εξουσίας που είχαν επιτρέψει την άνθιση των τεχνών καταστράφηκαν, οι τοπικές κοινωνίες όμως, αν και συρρικνωμένες, συνέχισαν σε μεγάλο βαθμό να ζουν με τον ίδιο τρόπο. Αγγεία φυσικά εξακολουθούν να παράγονται, για να καλύψουν τις ασταμάτητες ανάγκες της καθημερινής ζωής.
- ▣ Ο όρος «γεωμετρικός» χαρακτηρίζει την τέχνη των **πρώιμων ιστορικών χρόνων**, που ακολουθούν την κατάρρευση του μυκηναϊκού ανακτορικού συστήματος. Καθιερώθηκε από τον Γερμανό αρχαιολόγο **Alexander Conze το 1870**, λόγω της χρήσης γεωμετρικών μοτίβων στην διακόσμηση των αγγείων της περιόδου όπως τρίγωνα, ρόμβους, μαιάνδρους. Ακόμη και στο τέλος της περιόδου όταν εμφανίζονται οι ανθρώπινες μορφές αποδίδονται με γεωμετρικά σχήματα. Ο αγγειογράφος ζωγραφίζει σύμφωνα με την παράδοση, αυτό που ξέρει κι όχι αυτό που βλέπει. Εκτός από τη σχηματική διακόσμηση, παρουσιάζεται και μια γεωμετρική δομή στη μορφή των αγγείων. Παρουσιάζεται έτσι μια ενότητα ανάμεσα στη μορφή του αγγείου και τη διακόσμηση του.

Γεωμετρικός ρυθμός 900-700 π.Χ.

- ▣ Τα αγγεία πλάθονται σε ταχύστροφο τροχό, όπως φαίνεται από τις σωστότερες αναλογίες.
- ▣ Στο τέλος της περιόδου βάφεται μαύρη όλο και μεγαλύτερη επιφάνεια του αγγείου.
- ▣ Τα σχήματα των αγγείων που κυριαρχούν είναι: ο αμφορέας με λαιμό (ο λαιμός είναι διακριτός από το σώμα, στο οποίο καταλήγουν συνήθως δύο κατακόρυφες λαβές), ο αμφορέας με λαβές στην κοιλιά, ο αμφορέας με λαβές στους ώμους, ο αμφορίσκος και σπανιότερα η υδρία με μια κατακόρυφη και δύο οριζόντιες λαβές. Ακόμη, η στενόστομη λήκυθος με το μικρό σφαιρικό σώμα (που αντικαθιστά τον ψευδόστομο αμφορέα), η οινόχνη, η πυξίδα, ο σκύφος, ο κύαθος με μία λαβή, ο κάνθαρος με δύο λαβές, ο κρατήρας, η κάλαθος (που θυμίζουν το ομώνυμο σκεύος από καλάμι).

Αττική πυξίδα, μέση γεωμετρική περίοδος, 750 π.Χ.

Ύψος 23,5 εκ.

Μουσείο Καλών Τεχνών, Βοστώνη, 1970.232

Γενικά χαρακτηριστικά του γεωμετρικού ρυθμού:

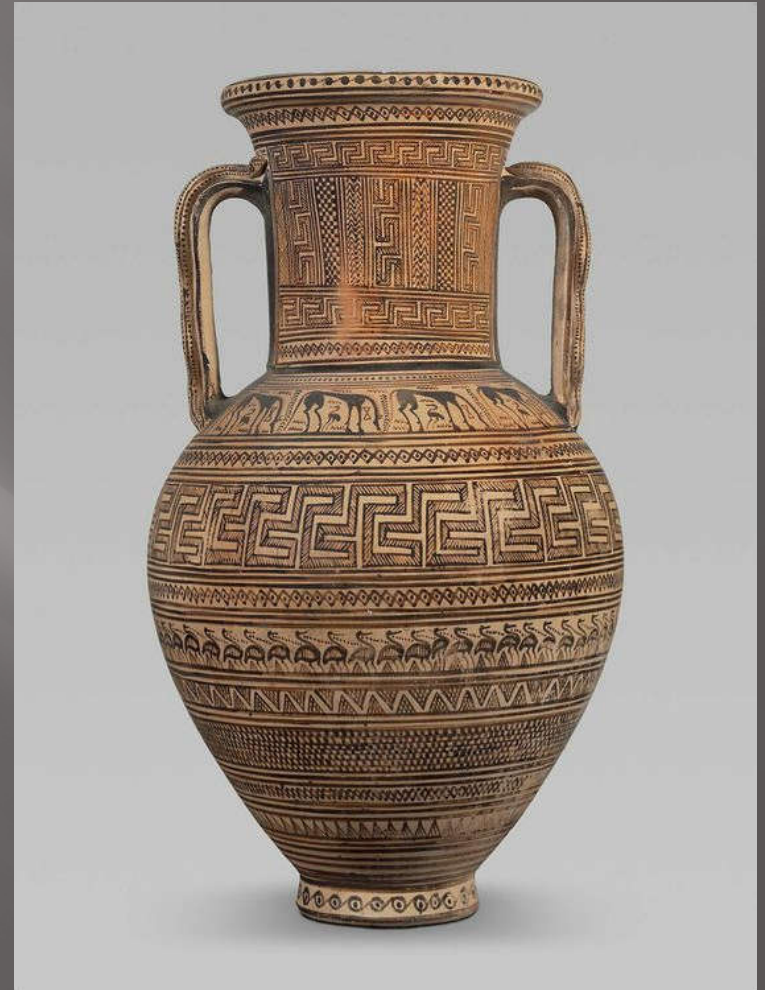
Υπάρχει μεγάλη ποικιλία από γεωμετρικά σχέδια τα οποία γεμίζουν την επιφάνεια του αγγείου : οφιοειδείς και τεθλασμένες γραμμές, ομόκεντροι κύκλοι, ζιγκ-ζαγκ, μαϊάνδροι, σβάστικες, ζατρίκιο (σκακιέρα).

Για τη σχεδίαση των ομόκεντρων κύκλων χρησιμοποιείται διαβήτης, αλλά με το πέρασμα των χρόνων η σημασία του υποβαθμίζεται.

Η διακόσμηση απλώνεται σε ζώνες και στηρίζεται στη δομή των αγγείων. Η δομή τους τονίζεται με μελανόχρωμες ταινίες και με εναλλαγές γραμμών και ταινιών ή τριπλών γραμμών. Οι αγγειογράφοι εκμεταλλεύονται το μέγεθος του κάθε μέρους του αγγείου και ζωγραφίζουν ανάλογοι μεγέθους και σχήματος αντικείμενα.

Στα τέλη της γεωμετρικής αρχίζουν να χρησιμοποιούνται εικονιστικές παραστάσεις.

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι κατά τη γεωμετρική περίοδο το αγγείο γίνεται το πεδίο στο οποίο εφαρμόζονται με μαθηματική ακρίβεια ένα τεράστιο πλήθος γεωμετρικών σχημάτων οργανωμένα με απίστευτη φαντασία.

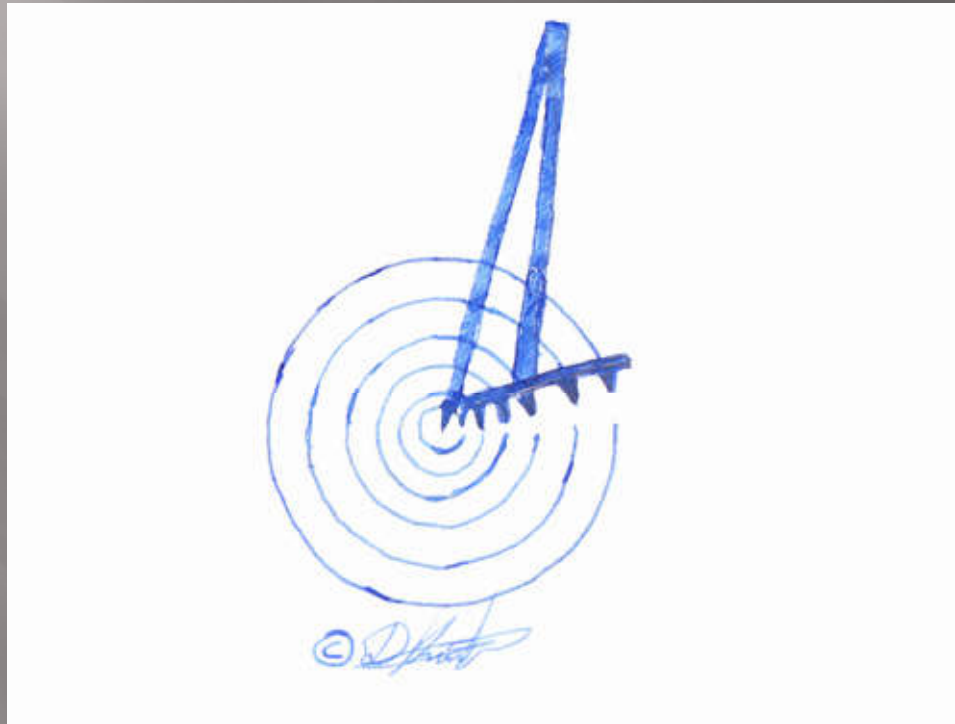
Αμφορέας, υστερογεωμετρικής περιόδου 735-720 π.Χ., Μουσείο Καλών Τεχνών, Βοστώνη

Πρωτογεωμετρική περίοδος (1050-900 π.Χ.)

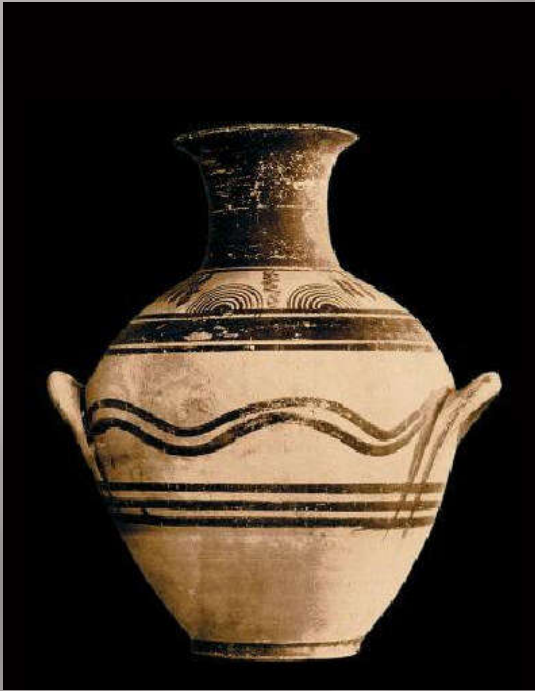
Κατά την Πρωτογεωμετρική περίοδο (1050-900 π.Χ.), μορφολογικά και διακοσμητικά η κεραμική περιλαμβάνει αμφορείς με λαιμό, αμφορείς με λαβές στην κοιλιά, υδρίες, ληκύθους, οينوχόες με τριφυλλόσχημο στόμιο, καλάθους που θυμίζουν το ομώνυμο σκεύος από καλάμι, πυξίδες, σκύφους, κανθάρους και κύπελλα. Ομόκεντρα ημικύκλια και κύκλοι, μοτίβα γραμμικά και "σκακιέρας" αποτελούν τη συνήθη διακόσμηση. Ταυτόχρονα εμφανίζονται και τα πρώτα δείγματα εικονιστικής διακόσμησης. Προς το τέλος της πρωτογεωμετρικής φάσης ένα μεγάλο μέρος της επιφάνειας του αγγείου καλύπτεται με μαύρο χρώμα, συνήθεια που θα συνεχιστεί και στην ακόλουθη φάση, στην πρώιμη γεωμετρική.

Πρωτογεωμετρικός αμφορέας, δεύτερο μισό του 10ου αι. π.Χ. Αθήνα, Μουσείο Κεραμεικού.

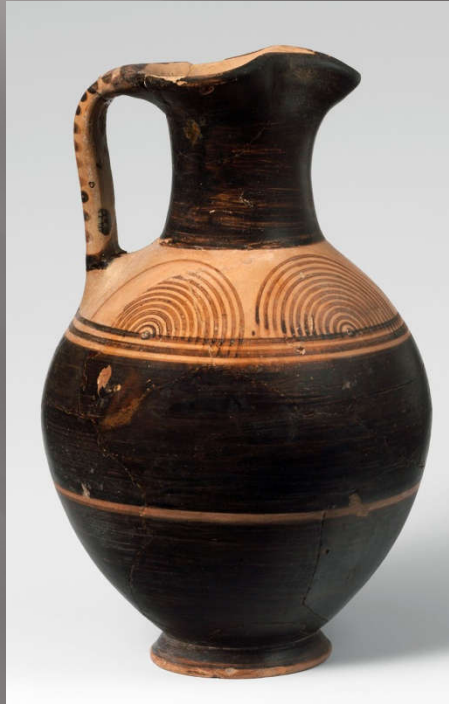

*Χρήση διαβήτη με πολλαπλό πινέλο για τη σχεδίαση ομόκεντρων
κύκλων στη διακόσμηση γεωμετρικού αγγείου
(Σχέδιο: Δημ. Αθ. Κούσουλας, 2014).*

Πρωτογεωμετρικά αγγεία

*Αμφορέας, 1150 π.Χ. Μουσείο
Κεραμεικού.*

*Οινοχόη, τριφυλλόσχημη, ύψος 20 εκ. 900 π.Χ. Νέα Υόρκη,
met30.118.1, από ανασκαφή στο ιερό του Δία στον Υμηττό.*

*Σκύφος, ευβοϊκός, ύψος 8,2 εκ., διάμετρος 14,8 εκ.,
850-750 π.Χ. Boston, mfa 72.76*

Πρώιμη γεωμετρική (900-850 π.Χ.)

Στη Πρώιμη γεωμετρική (900-850 π.Χ.) εγκαταλείπονται τα σχέδια με διαβήτη και προτιμώνται συνθέσεις με ζιγκ-ζαγκ, καμπύλες γραμμές και μαιάνδρους. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα μοτίβα παρουσιάζονται μέσα σε πλαίσιο. Μεταξύ των πιο διαδεδομένων σχημάτων συγκαταλέγονται οι κρατήρες, οι άποδοι σκύφοι και οι οξυπόθμενες πυξίδες, οι οποίες προορίζονταν να κρεμοούνται.

Από τη Μέση Γεωμετρική (850-750 π.Χ.) η επιφάνεια των αγγείων κατά τη φάση αυτή διαιρείται σε περισσότερες ζώνες και διακοσμείται με δέσμες παράλληλων γραμμών. Ως μοτίβο διακόσμησης ο μαιάνδρος εξακολουθεί να είναι σε χρήση, ενώ εμφανίζονται τα άγκιστρα και ο συνδυασμός τριγώνων και ρόμβων. Ανάμεσα στους νέους τύπους αγγείων ξεχωρίζουν ο κρατήρας με το πρόσθετο στέλεχος στήριξης μεταξύ της λαβής και του χείλους, η κανάτα με το φαρδύ λαιμό και η επίπεδη πυξίδα με την τορνευτή λαβή στο πόμα. Οι μορφές ανθρώπων και ζώων είναι ακόμη αρκετά σπάνιες (ιππάρια, ελάφια, χοίροι, σκηνή μάχης και μία θρηνώδης).

Γεωμετρικός αμφορέας, αρχές του 9ου αι. π.Χ., Αθήνα, Μουσείο Κεραμεικού.

Μέση γεωμετρική (850-760 π.Χ.)

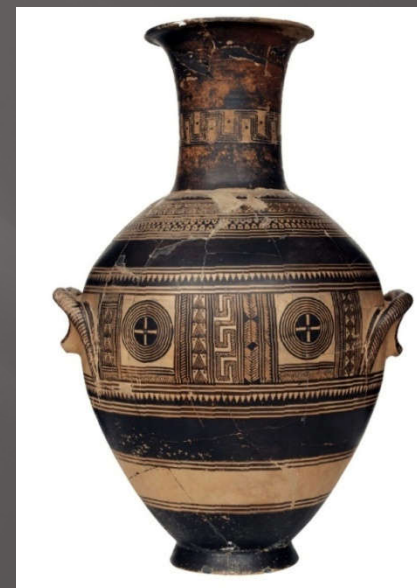
- Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η διαίρεση του αγγείου σε πολλές ζώνες. Για τη διακόσμηση χρησιμοποιούνται παράλληλες γραμμές και περισσότερα γεωμετρικά σχήματα όπως άγκιστρα, τρίγωνα, ρόμβοι, χωρίς φυσικά να πάντως να χρησιμοποιούνται οι μαϊάνδροι. Οι ομόκεντροι κύκλοι, όταν υπάρχουν, εντάσσονται μέσα σε διακοσμητικές ζώνες. Συναντάμε αρκετά συχνά ζώα ή ανθρώπους. Τα νέα σχήματα είναι ο κρατήρας που στηρίζεται σε ψηλό κωνικό πόδι και η πεπλατυσμένη πυξίδα, που η λαβή του καλύμματός της έχει τη μορφή αλόγων.

Αττική πυξίδα, 800 π.Χ. ύψος 56 εκ.

Κρατήρας, ύψος 55,5 εκ. 800-770 π.Χ.
περίπου, Βρετανικό Μουσείο GR
1861.4-25.51, βρέθηκε στην Κάμιρο
της Ρόδου.

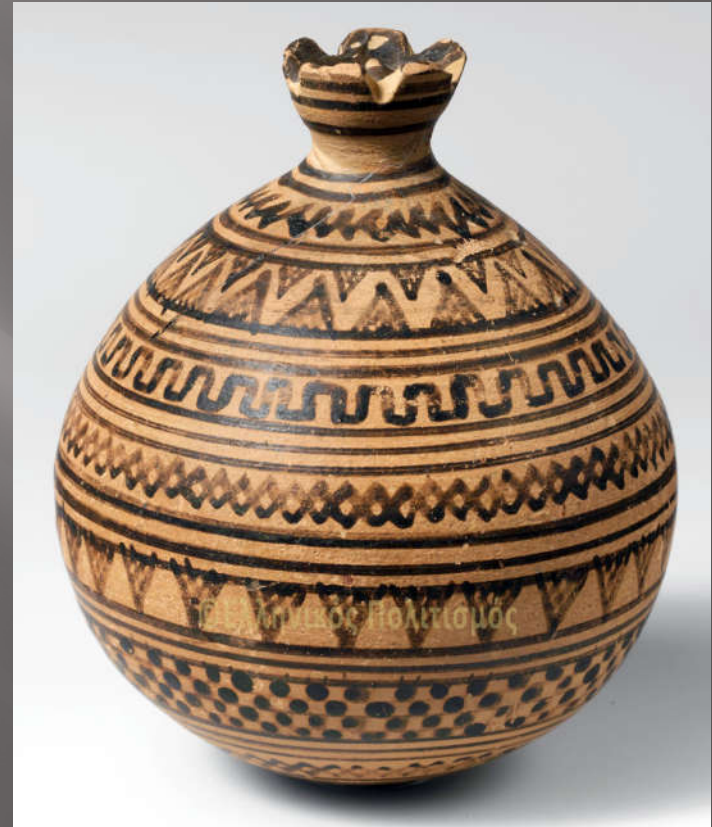

Αμφορέας, γεωμετρική τέχνη,
850-750 π.Χ. Νέα Υόρκη

Το ρόδι ως σχήμα εμφανίζεται συχνά στην πρώιμη ελληνική τέχνη. Λόγω των σπόρων του παραπέμπει στη γονιμότητα και την αναγέννηση. Το αγγείο είναι διακοσμημένο σε ζώνες με διάφορα γεωμετρικά μοτίβα.

Πήλινο καλάθι, μέσα του 8ου αι. π.Χ. Αθήνα,
Μουσείο Κεραμεικού.

Αγγείο σε σχήμα ροδιού, ύψος 10,2 εκ. 800 -770 π.Χ. ,
NY met, 12.229.8

Ύστερη γεωμετρική (760-700 π.Χ.)

Η κεραμική αυτής της Ύστερης γεωμετρικής (760-700 π.Χ.) επηρεάζεται από σημαντικές μεταβολές στα δημογραφικά και οικονομικά δεδομένα και παρακολουθείται καλύτερα στην Αττική. Τα περισσότερα αγγεία προέρχονται και πάλι από νεκροταφεία όπως του Κεραμεικού, του Θορικού, της Ελευσίνας και του Μυρρινού. Πολλά από αυτά είναι τεραστίων διαστάσεων και έχουν χρησιμοποιηθεί ως επιτύμβια μνημεία. Οι αμφορείς με λαιμό και οι κρατήρες συνηθίζονται στους ανδρικούς τάφους, ενώ οι αμφορείς με λαβές στην κοιλιά στους γυναικείους. Οι εικονιστικές παραστάσεις εκτείνονται σε όλο και μεγαλύτερο τμήμα της επιφάνειας του αγγείου, εκτοπίζοντας σταδιακά τα παραπληρωματικά κοσμήματα. Για πρώτη φορά είμαστε σε θέση να ξεχωρίσουμε την τεχνοτροπία συγκεκριμένων αγγειογράφων, όπως ο «**ζωγράφος του Διπύλου**» και ο «**ζωγράφος του Hirschfeld**» (συμβατικές ονομασίες αγνώστων αγγειογράφων). Διακρίνονται κυρίως από τη διακόσμηση μεγάλων επιτύμβιων αγγείων, τα οποία συνήθως φέρουν σκηνές πρόθεσης και εκφοράς. Άλλα συνήθη θέματα της υστερογεωμετρικής αττικής κεραμικής είναι οι πολεμιστές, οι σκηνές μάχης, τα άλογα και σπανιότερα άλλα ζώα.

Γεωμετρικός αμφορέας, δεύτερο τέταρτο του 8ου αι.
π.Χ. Μόναχο, Staatliche Antikensammlungen

Αμφορέας του Διπύλου

Υστερογεωμετρικός αμφορέας του 'ζωγράφου του Διπύλου'. Αθήνα, 760-750 π.Χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στο ύψος των λαβών του αγγείου αναπτύσσεται το κύριο θέμα που είναι η πρόθεση νεκρού.

Ύψος 1,55 εκ.

Αμφορέας του Διπύλου

- Ο μνημειώδης επιτάφιος αμφορέας είναι από τα κορυφαία έργα της γεωμετρικής κεραμικής. Το αγγείο, που σώζεται ακέραιο, είναι τροχήλατο, με ωοειδές σώμα, ψηλό κυλινδρικό λαιμό και μικρές λαβές στο ύψος της κοιλιάς. Ολόκληρη η επιφάνειά του καλύπτεται με ταινίες από γεωμετρικά διακοσμητικά μοτίβα, κυρίως μαιάνδρους σε διάφορες παραλλαγές, οριζόντιες γραμμές και ταινίες με σχηματοποιημένα ζώα και πτηνά. Στη ζώνη των λαβών, σε ορθογώνια μετόπη, παριστάνεται η πρόθεση του νεκρού στο νεκρικό κρεβάτι, πάνω από το οποίο απλώνεται το νεκρικό σεντόνι. Γύρω και κάτω από το νεκρό εικονίζονται θρηνωδοί στη χαρακτηριστική στάση με υψωμένα τα χέρια. Οι μορφές αποδίδονται με την τυπική τεχνοτροπία της γεωμετρικής εποχής, αφαιρετικά και σχηματικά. Το έργο αποδίδεται στο ζωγράφο του Διπύλου, που πήρε το συμβατικό όνομά του από αυτό ακριβώς το αγγείο. Ο αμφορέας ήταν επιτύμβιο μνημείο στο νεκροταφείο του Διπύλου, στον Κεραμικό, και στη βάση του υπήρχε οπή για τις χοές που γίνονταν προς τιμήν του νεκρού.
- Στο ύψος των λαβών του αγγείου αναπτύσσεται το κύριο θέμα που είναι η πρόθεση του νεκρού. Πάνω στο νεκρικό κρεβάτι βρίσκεται το σώμα μιας νεκρής. Κανονικά είναι σκεπασμένη με το σάβανο, που έχει αβακωτό σχέδιο, παρόλα αυτά είναι ορατή. Δεξιά της βρίσκονται ένα παιδί και έξι άνδρες και αριστερά της 7 άνδρες, οι οποίοι έχουν τα χέρια στο κεφάλι, προφανώς σε στάση θρήνου.
- Κάτω από το νεκρικό κρεβάτι εικονίζονται δύο άνδρες, δεξιά και δύο γυναίκες αριστερά.
- Στη βάση του λαιμού του αγγείου εικονίζονται αίγαγροι που αναπαύονται, ενώ κοντά στην κορυφή του λαιμού υπάρχει μια σειρά ζαρκάδια που βόσκουν.
- Το υπόλοιπο αγγείο είναι διακοσμημένο με γεωμετρικά μοτίβα, με κυριότερο τον μαιάνδρο.
- Ο αμφορέας χρησίμευε ως σήμα πάνω στον τάφο κάποιας Αθηναίας.
- Γενικότερα ως σήματα χρησιμοποιούνταν στις γυναικείες ταφές αμφορείς με λαβές στην κοιλιά και στις ανδρικές αμφορείς με λαιμό και κρατήρες με ψηλό πόδι.
- Στον ζωγράφο του Διπύλου και στο εργαστήριό του αποδίδονται περίπου 50 αγγεία. Οι μορφές του είναι ψηλόλιγνες και το πάνω μέρος του σώματός τους σχηματίζει ισοσκελές τρίγωνο.

*Αττικός κρατήρας του εργαστηρίου του ζωγράφου του Hirschfeld, 750-735 π.Χ.
Πρόθεση. Ύψος 108,3 εκ. διάμετρος, 72,4 ΜΕΤ, Νέα Υόρκη, 14.130.14*

Εξαίσια δείγματα γεωμετρικής κεραμικής έχουν βρεθεί και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, κυρίως εκεί που αργότερα αναπτύχθηκαν σπουδαίες πόλεις-κράτη (Κόρινθος, Άργος, Σπάρτη, Βοιωτία, Κυκλάδες, Κρήτη, Εύβοια, Ρόδος, Ιωνία κτλ.) Ανάλογα με τη γεωγραφική τους θέση, η αττική παραγωγή – που ήταν η σπουδαιότερη – τις επηρέασε λιγότερο ή περισσότερο. Πάντως οι γενικές καλλιτεχνικές τάσεις δεν διέφεραν και η γεωμετρική τέχνη χαρακτηρίζεται από μεγάλη ομοιομορφία.

Δεξιά: Τροχήλατο πήλινο ειδώλιο με τη μορφή κενταύρου και δυο αμφορίσκους στην πλάτη. Σπάνιο έργο του ευβοϊκού εργαστηρίου του 8^{ου} αι.

Αριστερά: Αμφορέας ροδιακού εργαστηρίου των Γεωμετρικών Χρόνων